

26. Case of X. v. Federal Republic of Germany, 1982. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
27. Case of Castells v. Spain. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
28. Case of Vereinigung Demokratischer Soldaten Österreichs and Gubi v. Austria.
29. Case of Krone Verlag GmbH & Co. KG v. Austria. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
30. Case of Unabhängige Initiative Informationsvielfalt v. Austria. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
31. Case of Gaweda v. Poland. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
32. Case of Andreas Wabl v. Austria. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.
33. Case of Roeman and Schmit v. Luxembourg. – <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-en>.

Анотація

Підгородинський В.М. Значення деяких рішень Європейського Суду з прав людини з питань захисту честі і гідності особи для кримінального права України.

– Стаття.

Автором розглянуто ряд положень практики Європейського суду з прав людини з питань честі і гідності людини в контексті кримінального права України. Приділено увагу тлумаченню кримінального права з урахуванням відповідної практики Європейського суду з прав людини. Зроблено висновок, що Кримінальний кодекс України відповідає міжнародним стандартам щодо розглянутих питань.

Ключові слова: честь людини, гідність людини, практика Європейського суду з прав людини, свобода висловлювань, Кримінальний кодекс України.

Summary

Pidgorodinskiy V.M. Value of some decisions of European Court of human rights in the questions of defence of honour and dignity of person according to the criminal law of Ukraine. – Article.

The European Court of Human Rights by the interpretation of Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms explains standards concerning protection of the right to respect for honor and dignity. The criminal right of Ukraine should answer to this standards. Thereupon it is necessary to define, in what measure such conformity is observed. The specified standards also should be taken into account in the interpretation of the criminal law.

Key words: right to respect for honor and dignity, ECHR decisions.

УДК 343.37

Н.О. Гуторова

МЕХАНІЗМ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ НА СУСПІЛЬНІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кримінальна відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності передбачена переважно розділом УП Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК). За допомогою норм цього розділу законодавець прагнув забезпечити охорону відносин у цій сфері від суспільно небезпечних посягань. Але, при формулюванні статей зазначеного розділу не завжди належним чином

враховувались особливості відносин у сфері господарської діяльності в частині їх правового регулювання. Переважна більшість норм розділу УП Особливої частини КК є банкетними, тобто кримінальна відповідальність має застосовуватися за суспільно небезпечні посягання на правовідносини, врегульовані нормами господарського, цивільного, фінансового та інших регулятивних галузей права. За таких умов механізм кримінально-правового впливу на ці суспільні відносини має розглядатися виключно в межах механізму їх правового регулювання в цілому.

С.С. Алексєєв, характеризуючи право як нормативну основу механізму правового регулювання суспільних відносин, вважав за необхідне враховувати, що таку роль виконують не окремі, ізольовано взяті юридичні норми, а норми права в єдності, тобто правові інститути, а нерідко й сукупності інститутів різних галузей права [1, с. 115]. Науковець виділяв такі основні стадії механізму правового регулювання: а) формування і дія юридичних норм; б) виникнення прав та обов'язків (правовідносин); в) реалізація прав та обов'язків. Додатковою, факультативною стадією механізму правового регулювання є стадія застосування права. Трьом стадіям механізму правового регулювання відповідають і три основні його елементи або частини: а) юридичні норми; б) правовідносини; в) акти реалізації суб'єктивних юридичних прав та обов'язків [1, с. 34]. Погоджуючись з цією точкою зору вважаємо за необхідне розглядати в її межах і механізм кримінально-правового впливу на суспільні відносини у сфері господарської діяльності.

На стадії формування і дії правових норм провадиться регламентування відносин у сфері господарської діяльності шляхом введення у правову систему норм, які загальним чином упорядковують, спрямовують поведінку учасників суспільних відносин, встановлюють для них той чи інший правовий режим. Норми права, які регламентують ці суспільні відносини (логічні правові норми), складаються із норм-приписів, що містяться в багатьох нормативних актах і належать до різних галузей права. Зазначені нормативні акти є в нормах конституційного, господарського, цивільного, фінансового, адміністративного і кримінального права. Структура логічної правової норми передбачає, що її елементи (гіпотеза, диспозиція та санкція) можуть передбачатися в нормах-приписах, які містяться в різних нормативних актах. Тому додержання у процесі законотворчої діяльності принципів системного підходу є необхідною умовою ефективності правових норм.

Аналіз чинного законодавства, що регламентує відносини у сфері господарської діяльності, показує неможливість у деяких випадках скомпонувати з нормативного матеріалу логічну норму. Це свідчить про неповноцінність правового регулювання, значно знижує його ефективність, а тому має бути усунуто. Так, наприклад, ст. 201 КК "Контрабанда" в якості одного з предметів цього злочину передбачає стратегічно важливі сировинні товари, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України. З моменту набуття чинності цією нормою в 2001 р. і до теперішнього часу законодавство України не лише на рівні законів, а навіть у підзаконних нормативних актах, не містить

переліку стратегічно важливих сировинних товарів, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України. Тобто у логічній правовій нормі відсутні гіпотеза і диспозиція, а передбачена лише санкція – кримінально-правова заборона під страхом кримінального покарання вчиняти певні діяння з товарами, перелік яких відсутній. Природно, що така норма застосовуватися не може. І, на жаль, прикладів невідповідності між нормами позитивного законодавства і нормами охоронного, що в комплексі мали б утворювати логічну правову норму і на належному рівні регулювати відносини у сфері господарської діяльності, є досить багато.

Іншою проблемою, на нашу думку, є рівень нормативно-правових актів, за порушення яких встановлюється кримінальна відповідальність. Відповідно до п. 22 ст. 92 Конституції України діяння, які є злочинами, визначаються виключно законами. Тому відсилання у банкетних диспозиціях КК до підзаконних нормативних актів, у тому числі й відомчих, на нашу думку, є неприпустимим, бо, по-перше, суперечить Конституції України, а по-друге, тягне за собою нестабільність кримінального закону, його повну залежність від відомчих правил.

Яскравою ілюстрацією такої ситуації є банкетна диспозиція ст. 208 КК – “Незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків” При встановленні кримінальної відповідальності за відкриття за межами України валютних рахунків підприємств, установ та організацій без дозволу Національного банку України (далі – НБУ) диспозиція ст. 208 КК відсилає не до закону, а до підзаконних нормативних актів НБУ. На час набрання чинності КК у такій якості виступали Постанови Правління НБУ № 221 від 05.05.99 “Про затвердження Положення про порядок надання індивідуальних ліцензій на право відкриття юридичними особами-резидентами України рахунків в іноземних банках” та № 431 від 02.11.00 “Про затвердження Положення про порядок надання фізичним особам – резидентам України індивідуальних ліцензій на відкриття рахунків за межами України та розміщення на них валютних цінностей”. У подальшому ці постанови були скасовані Постановою Правління НБУ № 485 від 14.10.04 “Про затвердження Положення про порядок видачі Національним банком України індивідуальних ліцензій на розміщення резидентами (юридичними та фізичними особами) валютних цінностей на рахунках за межами України”. Зазначені підзаконні нормативно-правові акти суттєво відрізняються, встановлюючи на різних етапах (з урахуванням також і змін та доповнень, що мали місце протягом їх дії) різний рівень дозволу та заборон при здійсненні дій з валютними рахунками за межами України. Цілком зрозуміло, що Правління НБУ, на відміну від законодавця, при внесення змін до вказаного порядку не мало повноважень одночасно змінювати і кримінально-правову норму. Як наслідок, зараз ситуація в цій частині наближається до абсурду, оскільки дозвіл на відкриття валютного рахунку за межами України чинне законодавство не передбачає – згідно п. 1.15 Постанови про факт відкриття рахунку резидент у триденний строк зобов’язаний повідомити територіальне управління Національного банку за своїм місцезнаходженням/ місцем проживання – а ст. 208 КК

все ще встановлює відповідальність за незаконне, з порушенням встановленого законом порядку, відкриття валютних рахунків, що взагалі є неприпустимим. Наведений приклад переконливо свідчить, що таке становище є не лише антиконституційним, а й призводить до нестабільності кримінально-правових норм.

Ефективність кримінально-правового впливу на суспільні відносини визначається і тим, наскільки кримінально-правові санкції в логічній правовій нормі відповідають характеру і суспільній небезпечності діяння та здатні досягнути цілей кримінального покарання. В цьому аспекті серйозні заперечення викликає п. 22.5 закону “Про податок з доходів фізичних осіб” № 889 від 22 травня 2003 р. (набрав чинності 1 січня 2004 р.), в якому встановлено, що якщо норми інших законів містять посилення на неоподатковуваний мінімум, то для цілей їх застосування використовується сума у розмірі 17 гривень, крім норм адміністративного та кримінального законодавства у частині кваліфікації злочинів або правопорушень, для яких сума неоподаткованого мінімуму встановлюється на рівні податкової соціальної пільги. Якщо з 1 вересня 2001 р. (момент набрання чинності КК) до 31 грудня 2003 р. неоподатковуваний мінімум доходів громадян обчислювався у диспозиціях статей КК в розмірі 17 грн., то в подальші роки він починає різко збільшуватися й становив: 2004 р. – 61 грн., у 2005 – 131 грн., у 2009 – 302 грн. 50 коп., у 2010 р. – 372 грн. Щодо розмірів штрафів, як виду кримінального покарання, то вони весь цей час лишаються кратними 17 грн. Окреслена ситуація призвела до штучного перетворення в “мертві” значної кількості статей, що передбачають відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності, а також до катастрофічної невідповідності між злочинністю і караністю діянь. Наведемо лише один приклад: мінімальний розмір покарання за ухилення від сплати податків, зборів (обов’язкових платежів), установлений в ч. 1 ст. 212 КК, майже в 73 рази менших від мінімального розміру платежів, за ухилення від сплати яких передбачена кримінальна відповідальність. Про ефективність таких санкцій, нажаль, говорити не приходиться.

На стадії виникнення прав та обов’язків (правовідносин) на підставі юридичних норм за наявності юридичних фактів у конкретних суб’єктів відносин у сфері господарської діяльності виникають права й обов’язки, тобто загальні приписи правових норм трансформуються в певну модель поведінки конкретних суб’єктів. Здійснюючи правове регулювання цих відносин необхідно виходити з того, вони створені в межах об’єктивних економічних відносин у процесі правового регулювання останніх під впливом активної ролі права. Як правовідносини, що мають матеріальний зміст, відносини у сфері господарської діяльності здатні реагувати на правовий вплив, оскільки опосередковуються волею людей. Однак можливості їх правового регулювання обмежені існуючою системою виробничих відносин, у зв’язку з чим воно не може бути ефективним, якщо воно суперечить об’єктивним економічним законам.

В механізмі правового регулювання правовідносини залежно від функції, яку вони виконують, поділяються на загальнорегулятивні, конкретно-регулятивні і охоронні.

На стадії виникнення прав та обов'язків (правовідносин) норми кримінального права діють лише при наявності юридичних фактів. У разі порушення правової норми, за яке передбачено кримінальну відповідальність, з моменту вчинення злочину виникають охоронні кримінально-правові відносини.

Вважаємо, що непереконливою є позиція тих науковців, які обстоюють існування самостійних регулятивних кримінально-правових відносин, окремих від тих, що, врегульовані іншими галузями права. На підставі цього проводиться обґрунтування і позитивної кримінальної відповідальності [2, с. 114, 115; 3, с. 301]. Не заперечуючи проти регулятивного впливу норми кримінального права на позитивні суспільні відносини, ми погоджуємося з тими вченими, які вважають кримінально-правову норму складовою частиною логічної правової норми, а саме санкцією в структурі останньої [4, с. 301]. Таким чином, вважаємо, що норми кримінального права являють собою норми-приписи, які мають регулюючий вплив на позитивні суспільні відносини не окремо, а як невід'ємна складова частина логічної правової норми.

Оскільки ми не вважаємо переконливим твердження щодо самостійного існування регулятивних кримінально-правових відносин, то це дає підстави для висновку, що дія кримінального права на стадії правовідносин обмежується лише охоронними кримінально-правовими відносинами. Останні опосередковують застосування кримінальної відповідальності до осіб, винних у вчиненні злочинів. Ці відносини існують між державою в особі її спеціальних органів і особою, яка вчинила злочин, із приводу притягнення до кримінальної відповідальності. Суб'єктивне право в таких відносинах полягає у правомочності компетентних органів держави застосувати до винної особи кримінальну відповідальність за вчинення злочину. Юридичний обов'язок полягає в тому, що винна особа повинна бути піддана державному осуду за вчинений нею злочин, а також зазнати позбавлень та обмежень, передбачених кримінальним законом. При притягненні до кримінальної відповідальності вона має право на суворе дотримання законності, а державі належить забезпечити додержання цього права.

На третій стадії механізму правового регулювання відносин у сфері господарської діяльності – стадії реалізації прав та обов'язків – норми кримінального права також діють лише за наявності перешкод до задоволення законних прав та інтересів суб'єктів правовідносин, тобто в межах застосування права за умови невиконання зобов'язаним суб'єктом дій, які від нього вимагаються регулятивними правовими нормами. Формою виразу дії норм кримінального права на цій стадії є обвинувальний вирок суду, в якому особа визнається винною у вчиненні злочину. Такий вирок є формою виразу державного осуду особи, яка вчинила злочин, і самого цього злочину. Залежно від обраної судом відповідно до закону форми реалізації кримінальної відповідальності особу може бути піддано також і позбавленню або обмеженню особистого, майнового або іншого характеру, що складають зміст призначеного судом покарання (найбільш типова форма), або їй може бути призначено покарання, однак від реального його виконання вона звільнюється, або взагалі суд може не призначити винній особі покарання.

Підсумовуючи викладене слід зазначити:

1. Ефективність кримінально-правового впливу на відносини у сфері господарської діяльності не можна досягнути без імплементації норм кримінального права в єдиний механізм правового регулювання цих відносин.

2. Сучасне становище у цій сфері свідчить про необхідність вжиття невідкладних заходів щодо вдосконалення розділу УП Особливої частини КК у частині приведення положень КК у відповідність до регулятивного законодавства та підвищення рівня кримінально-правової охорони відносин у сфері господарської діяльності.

Література

1. Алексеев С.С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. – М., Юрид. лит., 1966.
2. Прохоров В.С. Преступление и ответственность. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1984
3. Кропачев Н.М. Уголовно-правовое регулирование. Механизм и система. – СПб.: Санкт-Петербургский государственный университет, 1999.
4. Смирнов В.Г. Функции советского уголовного права. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1965

Анотація

Гуторова Н.О. Механізм кримінально-правового впливу на суспільні відносини у сфері господарської діяльності. – Стаття.

Переважна більшість норм розділу УП Особливої частини КК є банкетними. За таких умов механізм кримінально-правового впливу на ці суспільні відносини має розглядатися виключно в межах механізму їх правового регулювання в цілому. Ефективності кримінально-правового впливу на відносини у сфері господарської діяльності не можна досягнути без імплементації норм кримінального права в єдиний механізм правового регулювання цих відносин.

Ключові слова: кримінально-правовий вплив на господарські відносини.

Summary

Gutorova N.O. A mechanism of criminal and legal influence on public relations in the sphere of economic activity. – Article.

The overwhelming majority of norms of section VII in Special part of Criminal Code of Ukraine are banquet. Under such circumstances the mechanism of criminal-legal influence on this public relation should be considered exclusively within the mechanism of their legal regulation as a whole. Efficiency of criminal-legal influence to the relations in economic activities sphere cannot be reached without implementation of norms of the criminal law in the uniform mechanism of legal regulation of these relations.

Key words: criminal law impact on economy relations.